

Մյուս հողվածները խորությամբ անդրադառնում են հակամարտության հանդեպ կողմերի հակառակ սեսակետներին և այն հարցերին, թե ինչդեպ են դրանք արագույնում հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացի անհրաժեշտ կառուցվածի մասին առկա միմյանց հակասաստղ մոտեցումներում: Հայաստանի և Ադրբեջանի արտաքին գործերի նախարարներ Վարդան Օսկանյանի և Էլմար Մամեդյարովի հողվածները ներկայացնում են հակամարտող տեսությունների տրամաբանական սեսակետները: Ըստ ադրբեջանական տրամաբանական դիրքումնա՝ հակամարտությունը սահմանվում է որպես երկկողմ միջոցառման հակամարտություն Ադրբեջանի և Հայաստանի միջև, մի մոտեցում, որը հիմնվում է հայկական իրենց-սիզմի՝ վերադարձականության ընկալման, սարածախյան ընդլայնման հայկական նկատման և Ադրբեջանի սարածախյան բռնազավթման փաստի վրա: Այս մոտեցման Երջանակներում Ադրբեջանը սարբերություն չի դնում Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի հայերի միջև, իսկ Ղարաբաղի դե ֆակտո իշխանությունների հետ ուղղակի բանակցությունները մերժվում են, քանի որ դրանք ընկալվում են որպես փորձ՝ լեզիսիմացնելու ինքնավար տեսականություն ունենալու տախանջը: Պատճառական հայկական սեսակետը սահմանում է հակամարտությունը որպես տնակողմ գործընթաց, որտեղ հակամարտող կողմերը Լեռնային Ղարաբաղը և Ադրբեջանն են, մինչդեռ Հայաստանը հանդես է գալիս երկրորդական դերում՝ ընդամենը որպես Եսահագրգիռ կողմ և Ղարաբաղի հայերի անվսանգության երաժխավոր: Ժխստելով մեղադրանքները վերադարձականության մեջ՝ հայկական կողմը հակամարտությունը տեղափոխում է ինքնուրուժան և արդազարդութան հասկացությունների առավել լայն Երջանակում՝ դրանք կառելով խորհրդային Միության փլուզման որոշ գործընթացի հետ: Լեռնային Ղարաբաղի հայերը տրաժխանում են այս դիրքումը և հետևողականորեն լրբբխսական ջանքեր գործադրում՝ խաղաղության հաստատման գործընթացում որպես բացախարտեն ճանաչված կողմ ընդգրկվելու ուղղությամբ:

Նույն գլխում ներկայացվող Բարդասարյանի և Հուսեյնովի հեղինակած հողվածը ցույց է տալիս, որ Լեռնային Ղարաբաղի հայ և ադրբեջանցի ժողովուրդների կողմից առաջադրված տախանջների սահմանումներում Եարունակվում է հիմնական եզրութների հակասական գործածությունը: Ելնելով կոլեկտիվ ինքնության սարբեր սարակարգումներին հասուկ իրավունքների մակարդակների հիերարխիկ ընկալումներից, որ բնորոշ էին խորհրդային կարգերին՝ թե՛ Ղարաբաղի հայերը, թե՛ Ղարաբաղի ադրբեջանցիները մերժում են «փորմանսնություն» կամ «համայնք» (ռուս. "община") եզրութների կիրառումն իրենց նկատմամբ և տղղում, որ Ղարաբաղը իրենց հայրենիքն է:

Կողմնակի դիտողների տեսակյունից խորհրդային ժառանգության կենսունակությունն առնվազն երկու ազդեցություն է ունենում: Առաջինը, որ միայն եզրութների չափից ավելի զգուրոտեն օգտագործման դեղմում է հնարավոր խոսախել այս կամ այն կողմի նկատմամբ կողմնակալ վերաբերմունքի մեջ մեղադրվելուց: Ղարաբաղյան հակամարտությանը վերաբերող բառադաժարի բարդությունը և այս կամ այն եզրութի օգտագործման հնարավոր ծուղակները ցուցադրելու համար «Ակորդ»-ի այս թողարկման մեջ մերառվել է հարաբանական բառացանկ, որում մանրամասնորեն ներկայացված են հիմնական եզրութների մրցակցող սահմանումները: Երկրորդ ազդեցությունը խորհրդային հանակարգում դաժնային հարաբերությունների խեղաթյուրված փորձի հետևանքով «ինքնավարություն» հասկացության լիակատար վարկաբեկումն է: Հարավային Կովկասում անցառողական տախար մողղ փորմանսնություններն ինքնավարություն տրամադրելու մասին խոսումների հանդեպ ցուցաբերում են նույնտիսի անլուրջ վերաբերմունք, ինչդիսի վերաբերմունք ցուցաբերում են հենց իրենք՝ նման խոսումներ սղող մեծամասնությունների առաջնորդները: Նրանք, ովքեր ինքնավարության տրամադրումն առաջարկում են որպես սարածաԵրջանի հակամարտությունների լուծման եղանակ, տրախավոր են հաժվի առնել այս իրողությունը, թեք ցանկանում են, որ իրենց առաջարկությունները լուրջ ընդունվեն:

Խաղաղության հաստատման «ընդգրկում» գործընթաց

Գտնվելով Եվրոպայի, Ասիայի և Մերձավոր Արևելքի աժխարհաբաբանական ազդեցության գոտիների սահմանագծի վրա՝ դարաբաղյան հակամարտությունը կողմնակի դիտողին արթեցնում է բազմաթիվ դերակատարների ընդգրկմամբ: Հակամարտությունը ժամանակագրության առումով մասամբ հանընկալ և խոր ազդեցություն ունեցավ Հարավային Կովկասում աժխարհաբաբանական նոր միջավայրի ձևավորման վրա, որտեղ տրաժնականորեն ընթացել և այսօր էլ Եարունակվում է սարածաԵրջանի իրենց ազդեցության գոտում տախելու գերտեղությունների մրցակցությունը: Իրականում, միջազգային միջնորդների միմյանց հետ մրցակցող օրակարգերն ու միակողմանի նախաձեռնություններն են հաժախ խաղաղության հաստատման գործընթացում առաջընթացի տակախի հիմնական բացառությունը: Միջնորդական առախելությամբ հանդես գալու առաջին փորձերը ձեռնարկվեցին Ռուսաստանի, Ղազախստանի և Իրանի կողմից: 1992 թվակալից ի վեր դարաբաղյան հակամարտությունը Եստերի հանոգմամբ դարձավ «սառը տախերազմի» աժխարհաբաբանականությանը փոխարինելու եկած «Նոր աժխարհակարգի» կենսունակության և

դրա կառավարման նպատակով ստեղծված ինստիտուցիաների կարողությունների սուղաճան հիմնական փորձաքննարկը: Եվրոպայի անվանագրության և համագործակցության խորհրդատուների, որն այնուհետև վերանվանվեց Եվրոպայի անվանագրության և համագործակցության կազմակերպության ԵԱԳԿ, հովանու ներքին ստեղծված «Միմսկի խմբին» դարաբաղյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում միջնորդի դերում հանդես գալու լիազորություններ սվեցին:

Սկզբնական փուլում ակտիվ դաշնակցական գործողությունների դաշնառով սեղում դրսևող՝ ԵԱԳԿ-ի հովանու ներքին սկսված գործընթացն այնուհետև ուղղվեց կողմերի միջև հակամարտության կարգավորման բովանդակության և մեթոդաբանության հարցերի շուրջ համաձայնության կայացմանը: Այնուամենայնիվ, ինչպես նշում է Յակոբին իր հոդվածում, գործընթացը չարաացրեց գերտրոպունների հույսերն ու ակնկալիքները՝ կաղված ընդլայնված համագործակցության հետ: Չուվնագարվի և Օսկանյանի հոդվածներն իրենց հերթին վկայությունն են այն բանի, որ հակամարտության կողմերն անհանգստություն ունեն, որ խաղաղության հաստատման արդյունքում հակառակորդ կհայտնվի նոր՝ սարածաբաղյան գերիշխանությունն ունեցող դերում: Նշված հոդվածներում ուշադրության է արժանանում խաղաղության հաստատման գործընթացներին հասուկ խնդրահարույց հարցը՝ հակամարտության մեջ զգնվող երկրների համար այլ լուծումներ կողմից վարվող գործընթացներին ներհասուկ լարվածությունը, երբ դրանցում ներգրավված են նաև ոչ լուծական կազմակերպումներ: Գուցես Լեռնային Ղարաբաղի *ոչ ֆակտո* իշխանությունն իրենից ոչ լուծական կազմակերպման մի յուրօրինակ ժեսակ է ներկայացնում, որը լավ կազմակերպված է և ունի կոռ կառուցվածք, սակայն, ինչպես Լիդարիսյանն է լուծում, դարձվում է, որ անհիմն են միջազգային միջնորդության այն հիմնարար ենթադրությունները, թե փոխանանությունները կհրաժարվեն անկախության իրենց ձգտումներից հանուն կայունության, սնեսական բարեկեցության և փոխանանությունների իրավունքների մասին խոսումների: Եվ ինչպես Չուվնագարվն է նշում, նմանապես չհրականացան Ադրբեյջանի այն հույսերը, թե սարածաբաղյան ամբողջականության սկզբունքի գերակայությունը վեր դասող ունե կառույց կմիջնորդի հոգուս իրենց:

Սակայն հիասթափության այս զգացումը չդադարի այն մտայնությունը, որ խաղաղության հաստատման գործընթացի ներկա կառուցվածքը բնեռացնում է հենց այն համայնքները, որոնք մեծապես կարող են ասել կամ կորցնել այդ գործընթացից՝ Ղարաբաղի հայերին և Ղարաբաղից սեղահանված արբեյջանցիներին: Հաղորդակցության հաստատումն այս երկու համայնքների միջև, որոնք խնդրի կարգավորման դերում, ի վերջո, դարձավոր են խաղաղ գոյակցել, դաժն է դառնա արագա խաղաղարար ջանքերի անհակեյի մասը. գործն, որ 2005 թվականի հունիսին ընդունվեց Ադրբեյջանի արժաին գործերի նախարարության կողմից:

Տարածաբաղյան անվերադարձ գերիշխող դիրք ունեցողի բացակայությամբ է լուծանակված դարաբաղյան հակամարտության յուրահասկություններից ևս մեկը: Հրադարարի ռեժիմի ինքնակարգավորվող բնույթը իր հոդվածի վերլուծության առարկան է դարձրել Անոնենկոն: Հրադարարի հարաբերական կայունությունը հուշում է, որ ոչ Հայաստանը և ոչ էլ Ադրբեյջանը մինչ օրս հակված չեն եղել վերսկսելու բռնությունը: Այնուամենայնիվ, ինչպես զգուցանում է Ֆրեյզերն իր հոդվածում, հրադարարի ռե-

ժիմի հաճախակի դարձող խախտումները, աճող ռազմական ծախսերը և փոխադարձ «հրեականացումը» կարող են հասցնել մի կեցի, երբ բռնության դիմելը կդառնա անխուսափելի:

Մասնակցության բնութագրիչները. էլիտաներ և հասարակություններ

Հայաստանի և Ադրբեյջանի հասարակությունների որոշ հատկանշիկ դասաստասականությունը՝ մեղադրելու գործընթացի արժաին մասնակցներին հակամարտության կարգավորման ճանադարին առաջընթացի դակասի հարցում, սփոյում է խոսել գործընթացի նկատմամբ սեփականության և հասարակությունների մասնակցության չափի մասին: Ինչպես վկայում են սույն թողարկման մեջ ընդգրկված մի շարք հոդվածները, հակառակ կողմի հետ ուղղակի շփումների մեջ ներգրավված են եղել երկու երկրների կառավարող քաղաքական շրջանակների անենակներն օղակները միայն. նախագահները, նրանց օգնականները, արժաին գործերի նախարարները: Խորհրդային հասարակարգից ժառանգված էլիտարության, զարգնիության և կենսոնաձիգության ազդեցության ճակ խաղաղարար գործընթացների նկատմամբ Հայաստանում և Ադրբեյջանում ձևավորվել են հետխորհրդային մոտեցումներ, որոնց շրջանակներում իշխող վարչախմբերը խաղաղության հաստատման գործընթացի կառավարման և դրա բովանդակության վերաբերյալ սեղեկակության նկատմամբ խիստ մենաճնորհ են դադարում: Հակամարտության շուրջ բանավեճի շրջանակի ընդլայնմանն ուղղված քաղաքացիական ինքնուրույն նախաձեռնությունները և, մասնավորապես, հակամարտության մասին հասարակությանը ողջամտության սահմաններում սեղեկացնելու փորձերը, ընդունվում են կասկածանքությամբ, կամ որ ավելի վառ է, արժանանում են «թեմանուն անձնատու լինելու» մեղադրանքների: Խաղաղության հաստատման գործընթացի էլիտարությունը արգելափակում է լայն հասարակության ընդգրկման հնարավորությունը և հանդիսանում է հայ և արբեյջանի առաջնորդների կողմից սեղական լարանների համար կիրառվող ձևակերպումների և բանակցային սեղանի շուրջ նրանց մոտեցումների միջև գոյություն ունեցող հսկայական ճեղքվածքի դաժնադր: Հաջորդող հոդվածաճարն անդրադառնում է էլիտաների ու հասարակությունների միջև փոխհարաբերություններին և հասարակության շարքեր շերտերի վրա հակամարտության ազդեցությանը:

Խաղաղության հաստատման գործընթացի կառավարման մենաճնորհը և հակառակ կողմի հետ շփումների նկատմամբ խիստ վերահսկողությունը լրջորեն սահմանափակել են քաղաքացիական հասարակության մասնակցության հնարավորությունը: Ինչպես Իշխանյանն ու Հասանովն են բացառապես իրենց հոդվածում, ժամանակի ընթացում քաղաքացիական նախաձեռնությունների քանակը նվազել է, իսկ մասնակցության սահմաններն ընդլայնելու քաղաքացիական հասարակության կարողությունը՝ սահմանափակվել: Ադրբեյջանում քաղաքացիական հասարակությունը խոցելի է դարձել մի ռեժիմի լուծանակներում, որը վայելում է նախաին եկամուսներով լուծանակված զգալի անկախություն: Հայաստանում քաղաքացիական հասարակությունը, Ղարաբաղի հարցից առավել, առաջնահերթությունը սալիս է այլ խնդիրների, ինչը վկայում է այն մասին, որ քաղաքացիական հասարակության օրակարգը միշտ չէ, որ հանդնկում են այն ակնկալիքների հետ, որ կողմնակի մասնակիցներն ունեն նրանցից՝ որդես հաճության դադանջատերի:

